

УДК 7.046.75.03

Katarzyna Makulec

Matka Boska Leśniańska jako symbol jedności unitów i katolików. Zarys dziejów cudownego obrazu i sanktuarium maryjnego w Leśnej

Катерина Макулець

Матір Божа Леснянська як символ єднання уніатів і католиків. Нарис історії чудотворного образу і святилища Діви Марії в Лесній

Описано історію чудотворного образу Божої Матері і Марійної святині в місцевості Лесна. Ця святиня протягом століть була символом мирного співіснування сповідників двох релігій – католицької та уніатської на території Полісся, незважаючи на всі гоніння з боку царських властей, як от делегалізації греко-католицької церкви та примусового приєднання уніатів до православної церкви в ХІХ столітті. В основу дослідження покладено критичний аналіз наукових публікацій про святиню і чудотворний образ в Лесній, а також джерельних матеріалів у формі документів і унікальних приватних колекцій записів о. Здзіслава Млинарського.

Ключові слова: уніати, католики, Лесна, Мати Божа, чудотворний образ

Catherine Makulec

Mother of God in Lesna as a symbol of unity between catholics and uniates. An outline of the history of the St. Mary's miracle-working icon and the sanctuary in Lesna

The history of the miracle-working icon of the Mother of God and the Saint Mary sanctuary in Lesna is depicted. This relic, within centuries, was the symbol of the peaceful coexistence of the followers of two denominations – the catholics and the uniats in the area of Podlasie – in spite of continuous persecutions by the tsarist authorities like delegalization of the Greek-Catholic Church and the compulsory incorporation of the uniats into the Orthodox Church in the 19th century. The work was based on the critical analysis of the scientific publications about the sanctuary and the miracle-working icon in Lesna and on the source materials such as documents and unique notes from the private collection of Father Zdzislaw Mlynarsky.

Keywords: uniats, catholics, Lesna, Mother of God, miracle-working icon

Kult Najświętszej Maryi Panny ma w Polsce długą tradycję i jest charakterystycznym rysem polskiego katolicyzmu, czego dowodem są liczne sanktuaria maryjne na jej terenie. Ich liczba szacowana jest na około 300. W Diecezji Podlaskiej sanktuaria maryjne znajdują się m. in. w: Kodniu, Leśnej Podlaskiej, Orchówku, Woli Gułowskiej, Miedznej, Mokobodach, Parczewie. Na szczególną uwagę zasługuje sanktuarium maryjne w Leśnej Podlaskiej, które nazywane jest sercem

Podlasia i na przestrzeni wieków stało się symbolem pokojowego współistnienia wyznawców dwóch obrządków – katolickiego i unickiego na tym terenie. Z tego powodu Matka Boska Leśniańska nosi tytuł Matki Jedności i Wiary.

Wiele oddzielnych publikacji naukowych oraz artykułów poświęcono tematyce dziejów klasztoru leśniańskiego oraz w szczególności losów wspomnianego już cudownego obrazu, czego przykładem są prace Józefa Geresza i Józefa Pruszkowskiego. Rzadziej natomiast uwaga autorów skupiana była na uniwersalnej symbolice ikony. Poniższa praca została oparta na analizie krytycznej publikacji naukowych, dotyczących historii sanktuarium i obrazu w Leśnej, oraz materiałów źródłowych w postaci dokumentów i prywatnych notatek ks. Zdzisława Młynarskiego, który był autorem kilkuset opracowań, biogramów na temat kapłanów, a także opracowań historycznych dotyczących poszczególnych parafii, głównie z terenu diecezji siedleckiej.

Miejscowość Leśna znajduje się nad rzeczką Klukówką, która jest jednym z dopływów Krzny, i około 15 km od Białej Podlaskiej na północny zachód. Miejscowość zamieszkuje ok. 1000 osób. Pierwotnie miejscowość tę nazywano Osiedlem Jaćwingów lub Okopami Krzyżackimi, gdyż według ustnych przekazów Jaćwingowie i Krzyżacy podczas najazdów na Podlasie zakładali w tym miejscu swoje obozy wojskowe. Spowodowane to było faktem, że w średniowieczu Podlasie było ziemią graniczną, która oddzielała Mazowsze od Rusi Grodzieńskiej i Brzeskiej [1]. Miejscowość Leśna zawdzięcza swą nazwę otaczającym ją ze wszystkich stron gęstym lasom. Pod koniec XVII w. Leśna stała się miejscem kultu i siedzibą Cudownego Wizerunku Matki Bożej zwanej odtąd Matką Boską Leśniańską.

Historyk Józef Geresz w swej publikacji «Leśniański sługa» twierdził, że owy cud związany był z historią jednego z mieszkańców Leśnej – Jana Michałowicza, który był sługą Jerzego Franciszka Kulczyckiego, kupca z Sambora, którzy w 1683 r. przebywali w oblężonym przez Turków Wiedniu. Wspólnie podjęli się oni misji skontaktowania się z obozem dowódcy wojsk cesarskich ks. Karolem Lotaryńskim i przekazania wiadomości od komendanta obrony miasta – hrabiego Starhemberga. Próba przedostania się przez obóz turecki powiodła się i mężczyźni powrócili do okupowanego miasta. Jednakże po jakimś czasie sytuacja oblężonego miasta uległa pogorszeniu i jedyną nadzieją na ocalenie mieszkańców była próba ponownego nawiązania kontaktu z ks. Lotaryńskim. Kulczycki obawiając się o własne życie nie podjął się wypełnienia misji, natomiast Michałowicz w przebraniu jeszcze cztery razy przekradał się

przez obóz turecki i osobiście rozmawiał ze królem polskim Janem III Sobieskim, który dowodził odsieczą. W ten oto sposób Michałowicz podtrzymał opór kilkudziesięciu tysięcy wiedeńczyków i ich nadzieję na ocalenie. Po oswoobodzeniu Wiednia z rąk tureckich Kulczycki otrzymał od władz Wiednia ogromne bogactwa, natomiast Michałowicz, jako jego sługa, mimo swojej odwagi i zasług nie został wynagrodzony. Około 2 tygodnie po uwolnieniu stolicy Austrii, w miejscu urodzenia Michałowicza czyli w miejscowości Leśna Podlaska pojawił się Cudowny Obraz Matki Bożej, który był darem od najświętszej Panny za męstwo Michałowicza [2, s. 16–17].

Niezwykle ciekawe są same okoliczności pojawienia się obrazu. Według źródeł historycznych 26 września 1683 r. popołudniu dwaj chłopcy 9-letni Aleksander Stalmaszczuk, który był wyznania katolickiego i 10-letni unita Miron Makaruk, pasąc bydło na terenie dawnych wałów, zobaczyli na drzewie dzikiej gruszy jaśniejący niezwykle blaskiem kamienny wizerunek Matki Bożej [3].

Cudowny obraz Matki Bożej Leśniańskiej okazał się wypukłą płaskorzeźbą wykonaną z kamienia drobnoziarnistego o odcieniu czerwonym i wymiarach ok. 32 × 30 cm. Obraz przedstawia Matkę Bożą z Dzieciątkiem na prawym ręku, co jest nietypowe, gdyż zwykle Dzieciątko przedstawiane jest na lewym ręku. Odczytywano to później symbolicznie jako nawoływanie Maryi do jedności wiary, gdyż jedno z dzieci, którym objawił się obraz, było unickie i prawdopodobnie taki sam obrządek wyznawał bohater z Wiednia – Jan Michałowicz. Maryja w lewej dłoni trzyma otwartą księgę, na której wspiera się rozpostartymi skrzydłami gołąb symbolizujący Ducha Św. Jezus w prawej dłoni trzyma książkę, lewą zaś wznosi ku górze. Natomiast królewski płaszcz i korony na głowach Maryi i Jezusa przypominają bizantyńskie atrybuty władzy, co również wiązano z kościołem wschodnim oraz apelem o jedność wiary [4].

Kamienny wizerunek Matki Bożej przywieziono do Bukowic, a dokładniej do dworu skarbnika orszańskiego Pawła Michałowskiego. Tam przygotowano prowizoryczny ołtarz dla obrazu i przyozdobiono go kwiatami oraz świecami. Bardzo szybko do tej nowej kaplicy zaczęli pielgrzymować okoliczni mieszkańcy, którzy zaczęli doświadczać niezwykle zdarzeń. Pierwszego cudu uzdrowienia miała doświadczyć żona skarbnika, która opiekowała się obrazem. Matka Boża nie tylko przynosiła łaski wierzącym, ale karała niewiernych, którzy wyśmiewali się z obrazu i zaprzeczali jego cudowności. Wieść o cudach bardzo szybko rozniosła się po całym Podlasiu. Z tego powodu biskup łucki Stanisław Witwicki z Janowa Podlaskiego powołał w 1684 r.

pierwszą komisję do zbadania wizerunku i niezwykłych zdarzeń, w której skład weszło kilkunastu teologów, prawników, dwóch doktorów medycyny, dr filozofii i Rektor Akademii Białskiej. Głównym zadaniem tej komisji było spisanie relacji świadków doznanych przez nich łask.

Na polecenie dziedzica Bukowic w 1686 roku w miejscu objawienia wzniesiono drewniany kościół rzymsko-katolicki, gdzie umieszczono cudowny obraz, który właśnie wtedy przestał pocić się, czyli płakać. Jan Michałowicz po powrocie z Wiednia złożył w ofierze cudownemu obrazowi pałasz, którym pokonał jednego z Turków oraz zdobyczne strzemię nieprzyjaciela. Jeden z symboli znajdujący się na obrazie – gołębicę odczytał jako symbol Ducha Świętego i znak swego czynu spod Wiednia. Podobnie jak ptak przelatuje ponad przeszkodami, tak i on przedzierał się przez nieprzyjaciół do oblężonego miasta, niósł nadzieję i ratował chrześcijan.

W roku 1695 w Leśnej utworzono parafię rzymsko-katolicką, a w roku 1699 biskup łucki Mikołaj Prażmowski powołał specjalną komisję, która ponownie zbadała pochodzenie obrazu i przesłuchała świadków [5]. Na podstawie prac komisji, w 1700 roku biskup łucki i brzeski Franciszek Prażmowski wydał dekret, zatwierdzający wizerunek Matki Bożej Leśniańskiej jako obraz słynący z cudów i zezwolił na jego publiczny kult. Wieść o niezwykłym pojawieniu się wizerunku rozeszła się po całej Rzeczypospolitej, co skutkowało licznymi pielgrzymkami nawet z najbardziej odległych stron państwa. Z tego powodu w latach 1731–1758 dokonano rozbudowy kościoła w stylu barokowym w Leśnej, a wiele najbogatszych rodów upiększały sanktuarium. Opiekę nad obrazem i parafią powierzono zaś paulinom. W XVII oraz w XVIII w. pod obrazem Matki Boskiej gromadzili się tłumnie łacinnicy oraz unicy. Rok uchwalenia Konstytucji 3 Maja – 1791, był ostatnim rokiem świetności klasztoru, w którym przebywało wtedy 9 zakonników. Następne rządy targowiczian i powstanie kościuszkowskie spowodowały ograniczenie pielgrzymek. Likwidacja Rzeczypospolitej na ponad 120 lat zlikwidowała ruch pielgrzymkowy, który odżył dopiero w latach powojennych.

W okresie rozbiorów i wojen napoleońskich sanktuarium w Leśnej było niszczone i plądrowane. Mimo to dzięki pomocy okolicznych ziemian, paulini wciąż mogli wypełniać swój obowiązek i opiekować się cudownym obrazem. Początkowo tereny Podlasia znalazły się w granicach Austrii, a potem w 1809 r. w Księstwie Warszawskim. W 1813 r. wojska rosyjskie, które zajęły Księstwo, dokonały rabunku w świątyni leśniańskiej. Utworzone później Kró-

lestwo Polskie na pewien czas ustabilizowało sytuację paulinów leśniańskich i powstrzymało Rosjan od dalszych grabieży. Duży wpływ na losy sanktuarium w Leśnej miał wybuch powstania styczniowego w 1863 r., podczas którego paulini aktywnie wspierali okolicznych powstańców. Za karę po upadku powstania władze carskie przejęły sanktuarium, wypędziły zakonników, skasowały diecezję podlaską i zmieniły świątynię w cerkiew. Na szczęście biskup podlaski – Beniamin Szymański, słusznie przewidując nasilenie rusyfikacji, ukrył w wielkiej tajemnicy oryginał Matki Bożej Leśniańskiej w bocznym ołtarzu kościoła w Łomży, pozostawiając w głównym ołtarzu kopię obrazu, o czym wiedziało tylko kilka starszych sióstr zakonnych [6].

Oficjalnie w 1875 r. sanktuarium w Leśnej przeszło w ręce Kościoła prawosławnego, a sam budynek w 1881 r. gruntownie przebudowano, do dwóch istniejących kopuł dodano jeszcze pięć i umieszczono na nich złote monogramy cara Aleksandra II. Z okolicy przestały napływać katolickie oraz unickie pielgrzymki, rozpoczęły się również prześladowania unitów, ich przymusowe wcielenie do cerkwi prawosławnej i wywózki opornych na Sybir. «Władze carskie orientowały się, że Kościół katolicki ze swym duchowieństwem, a zwłaszcza sanktuaria maryjne na Podlasiu, są źródłem duchowej siły i płynącej stąd odporności Unitów na przyjęcie prawosławia. Postanowiły wtedy zabrać kościoły unickie na cerkwie prawosławne, a nawet niektóre kościoły obrządku łacińskiego, szczególnie te, w których Matka Boża, jako w swoich łask świadczyła swojemu ludowi. A takich sanktuariów było kilka. Najsławniejsze z nich to Kodeń i Leśna. Pozbawiając Podlasia cudownych obrazów władze chciały w ten sposób zmusić unicki lud podlaski, pozbawiony duchowego wsparcia, do uległości carskim zamiarom i do przyjęcia prawosławia» [7].

W latach 1861–1915 na terenie diecezji podlaskiej Rosjanie bardzo surowo karali katolickich duchownych za udzielanie posług Unitom, m. in. za ich spowiadanie, udzielanie Komunii świętej, udzielanie chrztu, sakramentu małżeństwa, święcenie pokarmów na Wielkanoc, za pochówek zmarłych, a nawet namowy do nie spożywania alkoholu [8].

W 1884 r. władze carskie zgodziły się na propozycję ówczesnego generała gubernatora warszawskiego Osipa Hurka i kuratora okręgu szkolnego Apuchtina na ożywienie sanktuarium i następnego roku otwarto tu żeński klasztor prawosławny, którego przełożoną została Eugenia Jefimowska, którą obecnie kościół prawosławny czci jako świętą [9]. Mniszki założyły bezpłatne szkoły, prowadziły sierociniec, z wyraźnym celem przeobrażenia Leśnej w ośrodek pra-

wosławia i rusyfikacji. W roku 1900 i 1905 Leśną odwiedził car Mikołaj II [10]. Po tej wizycie otwarto w tym miejscu rosyjską żeńską szkołę rolniczą.

17 kwietnia 1905 r. car Mikołaj II wydał ukaz tolerancyjny, ogłaszający wolność religijną. Unici tłumnie skierowali się do kościołów obrzędu łacińskiego, by zadeklarować swoją przynależność. Na Podlasiu ich liczba była szacowana na 200 tysięcy osób, a Sanktuarium Leśniańskie było umiłowanym miejscem kultu dla unitów podlaskich [11].

Wybuch I wojny światowej wpłynął na dalsze losy klasztoru w Leśnej. W 1915 r. wojska austriackie coraz szybciej zaczęły posuwać się na wschód. W tej sytuacji podjęto decyzję o ewakuacji guberni chełmskiej w głąb Rosji. Akcję rozpoczęto od terenów południowych guberni. 7 czerwca 1915 r. wysiedlano ludność zamieszkującą tereny od rzeki Tanewa, proces ten stopniowo przesuwał się na północ. W pierwszej kolejności ewakuowano powiaty: biłgorajski i tomaszowski, później powiat zamojski, hrubieszowski, krasnostawski, janowski i chełmski. Ludność z okolic Leśnej Podlaskiej zaczęto ewakuować 18 lipca [12]. Wtedy to prawosławne mniszki zdecydowały się na ewakuację klasztoru w Leśnej w głąb Rosji, zabierając ze sobą kopię obrazu, który pozostawił biskup Beniamin Szymański. Ewakuację leśniańskiego monasteru zorganizowano w kilku etapach. Na początek w połowie lipca 1915 r., wywieziono do Petersburga wszystkie szkoły wraz z uczniami oraz całe wyposażenie cerkwi z ikoną Matki Bożej Leśniańskiej. Ostatecznie zgromadzenie ewakuowano przed wkroczeniem do Leśnej I brygady Legionów Polskich 16 sierpnia 1915 r. pod dowództwem kpt. Śniadowskiego. Część mniszek znalazło schronienie w Petersburgu na Leśne Podworcie nad rzeką Czarną lub w monasterze św. Jana w Petersburgu na Karpowkie. Reszta kobiet znalazła swoje miejsce z monasterze Serafimo-Ponietajewskim w Ponietajewkie [12].

W I Brygadzie Legionów Polskich funkcję kapelana pełnił ks. Henryk Ciepichałł, który bardzo szybko restytuował kościół dla obrządku katolickiego [1, s. 73]. Jednak legioniści nie długo pozostali w Leśnej i poszli dalej walczyć na Wołyń, a sama miejscowość znalazła się pod zarządem niemieckim [13]. Wojsko zdewastowało majątek klasztorny, dlatego zniszczony kościół w Leśnej przez pewien czas pozostawał nieczynny. Dopiero w listopadzie 1918 r. placówka POW z Kornicy rozbroiła oddziały niemieckie przebywające w leśniańskim klasztorze, uwalniając okoliczną ludność spod okupacji.

Po odzyskaniu niepodległości przez Polskę w 1918 r. sanktuarium w Leśnej weszło w skład nowo wskrzeszonej diecezji podlaskiej. Do zniszczonej Leśnej

w 1919 r. przyjechało dwóch paulinów, pomimo złych warunków, ze względu na pamięć o cudownym obrazie zdecydowali się tam pozostać. Przeorem został o. Augustyn Jędrzejczyk, który postanowił zapełnić pustkę po cudownym obrazie w głównym ołtarzu kościoła i na podstawie opowieści świadków namalował podobiznę cudownego obrazu, którą poświęcono 29 marca 1920 r. W sierpniu 1920 r. na krótko Leśna znalazła się pod okupacją wojsk bolszewickich. Po wojnie tej, w 1923 r. nowy przeor o. Aleksander Łaziński rozpoczął poszukiwania cudownego obrazu. Udało mu się ustalić, że mniszki z prawosławnego klasztoru leśniańskiego początkowo wywiozły obraz do Petersburga, a następnie po rewolucji bolszewickiej w Rosji schroniły się wraz z ikoną w klasztorze w miejscowości Opowo niedaleko Belgradu w Jugosławii [14]. W grudniu 1924 r. o. Łaziński zdecydował się na podróż do klasztoru w Opowie w celu skłonienia mniszek do zwrotu obrazu. Mniszki nie wiedząc, iż same posiadają kopię cudownego obrazu, zażądały za niego 100 tys. rubli w złocie albo 50 tys. dolarów, co było sumą nieosiągalną dla diecezji podlaskiej. Tymczasem pewnej osobie z okolic Leśnej objawiła się Matka Boża mówiąc, że obraz znajduje się w granicach Polski i nie trzeba go szukać za granicą. W zamian za pomoc Bogarodzica zażądała prześlągalnego nabożeństwa i modlitw [14].

Wkrótce po odbyciu modlitw w tej intencji w Leśnej nadeszła wiadomość o odnalezieniu obrazu Matki Boskiej Leśniańskiej ukrytego u ss. Benedyktynek w Łomży. Z tego powodu w 1926 r. zebrano grupę ekspertów z dziedziny historii sztuki. Mieli orzec, która płaskorzeźba – ta z Łomży czy z prawosławnego klasztoru w Opowie – jest oryginalna. Eksperci uznali, że obraz mniszek jest kopią. Jeszcze w tym samym roku biskup podlaski Henryk Przeździecki wydał dekret o odnalezieniu oryginału i powierzeniu opiece paulinów w Leśnej [15]. Po renowacji zawieziono go do katedry siedleckiej, skąd po kilku dniach wyruszył w uroczystej procesji do Leśnej. Procesja szła trzy dni, od 22 do 25 września 1927 r. W uroczystości powrotu Matki Bożej brało udział około 30 tysięcy osób [16].

Niezwykle bolesnym okresem dla kościoła w Leśnej oraz jej wiernych była okupacja niemiecka podczas II wojny światowej. W 1940 r. klasztor został skonfiskowany przez Niemców, a na terenie Leśnej utworzyli obóz pracy. Mury leśniańskiego kościoła były świadkiem wielkich rozstrzeliwań miejscowej ludności przez Niemców. Mimo hitlerowskiego terroru to właśnie w tym klasztorze mieszkańcy Podlasia organizowali konspiracyjne zebrania, jednocześnie był to punkt modlitw okolicznych oddziałów partyzanckich.

Prześladowania kościoła miały miejsce również po zakończeniu wojny, w czasach PRL. Władze komunistyczne m. in. zabrały paulinom grunty orne i zabroniły im nauczania religii w szkole. Podobiznę Matki Bożej Leśniańskiej usunięto też ze sztandaru Liceum Pedagogicznego w Leśnej. W ramach represji i walk z Kościołem w 1961 r. aresztowano zakonnika z klasztoru w Leśnej o. Efrema i skazano go na 10 lat więzienia [17]. Mimo niesprzyjającej kościołowi sytuacji politycznej w Polsce, kult słynącego łaskami wizerunku Matki Bożej rozwijał się w Leśnej coraz bardziej, dlatego ówczesny biskup siedlecki Ignacy Świrski, postanowił wskrzesić nie zrealizowaną dotychczas ideę biskupa Przeździeckiego przyozdobienia cudownego obrazu złotymi koronami. Biskup Świrski zwrócił się z prośbą do Kapituły Watykańskiej o zgodę na koronację cudownego obrazu, którą o dziwo w 1962 r. przywiózł mu z Rzymu biskup Karol Wojtyła, przyszły papież Jan Paweł II. Zgodnie z ustaleniami z prymasem Polski kard. Stefanem Wyszyńskim ustalono, że koronacja obrazu będzie miała miejsce w niedzielę 18 sierpnia 1963 r., do czego przez trzy dni miała duchowo przygotować się cała diecezja podlaska.

Uroczystej koronacji wizerunku Matki Boskiej Leśniańskiej dokonał prymas Polski Stefan Wyszyński. W uroczystości, oprócz współkonsekratorów wzięło udział 12 biskupów, liczne duchowieństwo i olbrzymie rzesze wiernych, których liczbę szacowano na ok. 150 tys. [18].

Szczególne ożywienie kultu Matki Bożej datuje się od roku 1980, kiedy to weszła w życie stała nowenna 26 dnia każdego miesiąca. W 1983 r. obchodzono w Leśnej uroczyste 300-lecie zjawienia się Matki Bożej. Z okazji tej rocznicy w roku 1984 sanktuarium leśniańskie podniesione zostało przez Stolicę Apostolską do rangi Bazyliki Mniejszej, a Matce Bożej nadano nowy tytuł – Matka Jedności i Wiary [19].

To co chyba należy najbardziej podkreślić odnośnie dziejów obrazu i sanktuarium Matki Boskiej w Leśnej to fakt, że przez ponad 300 lat swego istnienia był on elementem łączącym dwa obrządki chrześcijańskie – łaciński i wschodni. Wydaje się, że nie bez powodu cudowny obraz Maryi pojawił się na Podlasiu, które znajduje się na styku dwóch kultur i dwóch religii, gdzie tereny zamieszkują ludzie różnej wiary i gdzie miała miejsce w 1596 r. tzw. unia brzeska, na skutek czego powstał Kościół unicki. Jak pisał mieszkaniec Podlasia ks. Józef Pruszkowski w swoich wspomnieniach: «Matka Boska Leśniańska albo Podlaska, była dla Unii cudowną siłą jakby Bożą pieczęcią, wzmacniającą jedność wiary i utwierdzającą węzeł świętej zgody, dwóch

bratnich katolickich obrządków. Każdej niedzieli i w święta, począwszy od pory wiosennej aż do zimy tysiące ludu bieгло do Leśnej z pieśnią wesela lub w smutku i cierpieniach szukając tu osłody religijnej i pokrzepienia na duchu. Na Zielone Świątki, w dzień Narodzenia Najśw. Maryi Panny oraz na dzień 26 września, jako rocznicę cudownego zjawienia się obrazu, najliczniejsze kompanie pielgrzymów z oddalonych stron, zwłaszcza zza Bugu w liczbie kilkunasto przeszło tysięcy, na dni kilka przybyło do Leśnej. Wtedy kapłani łacińscy i unicy razem, od świtu do nocy pracowali w kościele i na cmentarzu, słuchając spowiedzi pielgrzymów, bez różnicy obrządku. Bractwa z okolicznych parafii, obrazami i chorągwiami swymi, zdobiły wewnątrz mur ogromnej świątyni, Msza święta w języku łacińskim i słowiańskim, odprawiły się kolejno na licznych jej ołtarzach, a pielgrzymów tysiące, śpiewając i modląc się gorąco, odbywały procesje na kłęczkach wokoło murów kościoła, gdzie też łacińscy i unicy kapłani, rozdawali wiernym swojego obrządku, Komunię świętą. Wszyscy tu byli braćmi jednej wiary, jednego kraju, dziećmi jednej, ukochanej a cudownej Matki Maryi Najświętszej» [20].

Słyszony łaskami wizerunek Patronki aż po dziś dzień cieszy się czczią okolicznego ludu i całej podlaskiej diecezji. Na zakończenie chciałabym wspomnieć słowa ks. Zdzisława Młynarskiego, które chyba najdobitniej ukazują przyczynę popularności kultu Matki Boskiej Leśniańskiej.

«Wszyscy wokół garnęli się do tego miejsca, bo umieli dostrzec, że w tym sanktuarium, w cudownym obrazie jest ukochana Matka podlaskiego ludu. Matka zaś potrzebna dla każdego, dla młodego i dla starego. W Leśnej jest Matka, która zawsze trwa, która nigdy nie umiera» [21].

1. Aleksandrowicz P. Diecezja siedlecka czyli podlaska : w 150 rocznicę erekcji (1818–1968) : przyczynki i materiały do dziejów Diecezji Siedleckiej czyli Podlaskiej / Piotr Aleksandrowicz. — Siedlce : Kuria Diecezjalna Siedlecka czyli Podlaska, 1971. — 383, [1] s.
2. Geresz J. Leśniański sługa : [w 50 rocznicę koronacji i 330 zjawienia Cudownego *Obrazu* Matki Bożej Leśniańskiej] / Józef Geresz. — Wyd. 2 rozszerz. — Międzyrzec Podlaski : [s. n.], 2013. — 136 s. : il., fot. ; 21 cm.
3. Dobrowolski K. Historia zjawionego Cudownego Obrazu Najświętszej Maryi Panny na kamieniu wyrytego, znalezione go przez pastuszków r. 1863 na drzewie gruszkowym w Leśnej / K. Dobrowolski. — Jasna Góra : Drukarnia Jasnej Góry Częstochowskiej, 1844. — 98 s.
4. Dobrzeńiecki T. Cudowna ikona Matki Boskiej Leśniańskiej. Analiza ikonograficzna / T. Dobrzeńiecki. — Warszawa : Studia Claromontana, 1988. — T. 9. — S. 38–46.

5. Pruszkowski J. Historia zjawionego obrazu Matki Boskiej oraz kościoła i probostwa w Leśnej na Podlasiu... / J. Pruszkowski. — Kraków : wyd. Gebethner i Wolff, 1897. — S. 146.
6. Piesiewiczówna A. Kronika Panien Benedyktynek Opactwa Św. Trójcy w Łomży. 1939–1954 / A. Piesiewiczówna. — Łomża : TPZŁ, 1995. — 9 s.
7. Świrski J. List biskupa siedleckiego czyli podlaskiego z okazji 50-lecia powrotu Cudownego Obrazu Matki Boskiej do Kodnia / J. Świrski. — Siedlce : maszynopis, 1977.
8. Kubicki P. F. Bojownicy kapłani za sprawę Kościoła i ojczyzny w latach 1861–1915 : materiały z urzędowych świadectw władz rosyjskich, archiwów konsystorskich, zakonnych i prywatnych / P. F. Kubicki. — Sandomierz : nakł. Autora, 1939. — Cz. 3, t. 2. — 161 s.
9. Grabowski J. Krótki rys historyczny Kościoła katolickiego w diecezji podlaskiej / J. Grabowski // Prz. Krajozn. — 1933. — № 3–9. — S. 28–32.
10. Pobyt Ich Cesarskich Mości Najjaśniejszych Państwa w klasztorze żeńskim w Leśnej // Gazeta Kielecka. — 1900. — № 211. — S. 1–2.
11. Walewski W. Z walk o wolność religijną na Podlasiu: Wspomnienia / W. Walewski. — Biała Podlaska : maszynopis, 1929. — 13 s.
12. Mutreńczysk A. Roje z Leśniańskiego monasteru / A. Mutreńczysk // Tygodnik Podlaski. — 1989. — № 9. — S. 1.
13. Kalinowski S. Legiony 100 lat temu w Drelowie i Leśnej Podlaskiej / S. Kalinowski // Echo Katolickie. — 2015. — № 35. — S. 23.
14. Cudowny obraz Matki Boskiej (wywieziony do Jugosławii) // Express Poranny. — 1925. — № 173. — S. 1.
15. Przeździecki H. Dekret o autentyczności obrazu M. B. Leśniańskiej / A. Przeździecki // Wiadomości Diecezjalne Podlaskie. — 1927. — R. 9. — S. 253–259.
16. Brzezińska S. Uroczystość sprowadzenia Cudownego obrazu do Leśnej / S. Brzezińska // Łącznik. — 1928. — № 3. — S. 15–16.
17. Lekki A. Za łamanie przepisów o ochronie wolności sumienia i wyznania ksiądz Osiadło (O. Efrem Osiadły) skazany na 3 lata więzienia / A. Lekki // Sztandar Ludu. — 1960. — № 250. — S. 1.
18. Barbasiewicz E. Koronacja łaskami słynącego obrazu Matki Boskiej w Leśnej / E. Barbasiewicz // Wiadomości Diecezjalne Podlaskie. — 1964. — № 7–8. — S. 169–177.
19. Przeździecki H., bp. Dekret o autentyczności obrazu M. B. Leśniańskiej / Br. H. Przeździecki // Wiadomości Diecezjalne Podlaskie. — 1927. — № 9. — S. 16.
20. Pruszkowski J. Historia zjawionego obrazu oraz kościoła prawosławnego w Leśnej na Podlasiu zabranego na własność prawosławia / J. Pruszkowski. — Kraków : wyd. Gebethner i Wolff, 1898. — S. 3–4.
21. Młynarski Z. Matka Boska Leśniańska sercem Podlasia / Z. Młynarski. — Leśna Podlaska : wyd. Leśna Podlaska, 1982. — S. 4.